KARADENİZ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

BLACK SEA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

İlkbahar 2025, Y.17, S.32, s.177-199

Üniversite Öğrencilerinin Kişilik Özelliklerinin Rasyonel ve Sezgisel Karar Verme Süreçleri Üzerine Etkisi

The Effect of University Students Personality Traits on Rational and Intuitive Decision Making Processes

DOI: 10.38155/ksbd.1604117

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
20/12/2024

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
29/05/2025

Makale Yayım Tarihi /
Article Publication Date
24/06/2025

KARADENİZ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Dr., Zafer SAYGILI
Milli Savunma Bakanlığı
Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
zafersaygili001@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4500-9952

Doç. Dr., Serdar SAYGILI
Erciyes Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü
serdarsaygili@erciyes.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1986-6448

Etik Kurul Beyanı: Bu araştırmanın yürütülebilmesi için Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan 28/05/2024 tarih ve 248 belge sayısı ile etik kurul onayı alınmıştır.

*Saygılı, Z., Saygılı, S. (2025). Üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerinin rasyonel ve sezgisel karar verme süreçleri üzerine etkisi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(32), 177-199.

Öz

Bu çalışma, lisans öğrencilerinin kişilik özelliklerinin rasyonel ve sezgisel karar verme süreçleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu, kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenen ve 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe ve Sosyoloji Bölümü'nde öğrenim gören 172 öğrenciden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak "On Maddeli Kişilik Ölçeği" ve "Akılcı ve Sezgisel Karar Verme Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizi AMOS 22.0 ve SPSS 21.0 yazılımları kullanılarak yapılmıştır. Ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik analizleri kapsamında doğrulayıcı faktör analizi (DFA), madde-toplam korelasyonu ve Cronbach Alpha yöntemleri uygulanmıştır. Çalışmada, Beş Faktör Kişilik Modeli temel alınarak kişilik boyutlarının rasyonel ve sezgisel karar verme süreçleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre kişilik boyutlarından dışadönüklük, sorumluluk ve deneyime açıklık düzeylerinin rasyonel karar verme eğilimini artırdığı tespit edilmiştir. Buna karşılık, bu kişilik boyutlarının sezgisel karar verme eğilimi üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Ayrıca, uyumluluk ve duygusal dengelilik boyutlarının hem rasyonel hem de sezgisel karar verme davranışları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Öğrencileri, Kişilik Özellikleri, Karar Verme, Sezgisel Karar Verme, Rasyonel Karar Verme.

Abstract

This study aims to examine the effects of personality traits of undergraduate students on rational and intuitive decision-making processes. The study was conducted using the relational screening model, one of the quantitative research methods. The study group consisted of 172 students who were determined by convenience sampling method and studying in the Department of Philosophy and Sociology of the Faculty of Letters at Erciyes University in the 2023-2024 academic year. "Ten-Item Personality Scale" and "Rational and Intuitive Decision-Making Scale" were used as data collection tools. Data analysis was carried out using AMOS 22.0 and SPSS 21.0 software. Confirmatory factor analysis (CFA), item-total correlation and Cronbach's Alpha methods were applied within the scope of validity and reliability analyzes of the scales. In the study, the effects of personality dimensions on rational and intuitive decision-making processes were examined based on the Five-Factor Personality Model. According to the findings, it was determined that the levels of extraversion, conscientiousness and openness to experience among the personality dimensions increased the tendency to make rational decisions. In contrast, these personality dimensions were not found to have a significant effect on intuitive decision-making tendency. Furthermore, agreeableness and emotional stability dimensions were not found to have a statistically significant effect on both rational and intuitive decision-making behaviors.

Keywords: *University Students, Personality Traits, Decision Making, Intuitive Decision Making, Rational Decision Making.*

Giriş

Karar verme, günlük yaşamın ve iş hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu süreçlerde bireylerin farklı yöntemler ve stratejiler kullanması, kişilik özellikleri ile yakından ilişkilidir. Kişilik, bireylerin sürekli ve tutarlı davranış örüntülerini belirleyen özellikler bütünü olarak tanımlanabilir. Rasyonel karar verme modeli, bireylerin her zaman kendi ekonomik çıkarlarını maksimize edecek şekilde hareket ettiğini varsayar. Bu modelin temelinde, karar vericilerin tüm seçenekleri ve sonuçlarını eksiksiz bildiği, bilgiye tam erişime sahip olduğu ve en iyi kararı verdiği düşüncesi yatar. Sezgisel karar verme ise hızlı, otomatik ve bilinçdışı süreçlerle karakterize edilmektedir. Bireyler, sezgisel karar verme süreçlerinde genellikle geçmiş deneyimlerine ve anlık duygu durumlarına dayanarak hızlı çözümler üretirler (Başoda, Yılmaz ve İpar 2023a, s. 282-285). Her iki karar verme süreci de çeşitli durumlarda avantajlar ve dezavantajlar sunmaktadır.

Literatürde kişilik özelliklerinin bireylerin hangi karar verme sürecini tercih edecekleri üzerinde belirleyici bir rol oynadığına dair birçok bulgu bulunmaktadır. Örneğin, yüksek sorumluluk düzeyine sahip bireylerin daha çok rasyonel karar verme eğiliminde olduğu, yüksek dışadönüklük düzeyine sahip bireylerin ise sezgisel karar vermeye daha yatkın oldukları öne sürülmektedir (Eser, 2022, s. 147-149). Bununla birlikte, bu alandaki araştırmalar sınırlı olup, kişilik özelliklerinin rasyonel ve sezgisel karar verme süreçleri üzerindeki etkilerini daha ayrıntılı olarak inceleyen çalışmalara ihtiyaç vardır.

Bu çalışma, kişilik özelliklerinin rasyonel ve sezgisel karar verme süreçlerine olan etkilerini analiz ederek literatürdeki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Beş Faktör Kişilik Modeli çerçevesinde, dışadönüklük, uyumluluk, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık boyutlarının her birinin karar verme süreçleri üzerindeki etkileri araştırılacaktır. Bu doğrultuda, bireylerin kişilik özelliklerine göre hangi karar verme süreçlerini tercih ettiklerini ve bu tercihlerin sonuçlarını anlamak hedeflenmektedir. Bu bulguların ise bireylerin kişisel ve profesyonel yaşamlarında etkili ve bilinçli kararlar almalarına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Karar ve Karar Verme

Karar verme kavramına genel bir bakış açısı ile bakıldığında, iki veya daha fazla seçenek arasından bir tercih yapma olarak tanımlanmaktadır (Robbins ve Coulter, 2012, s. 179). Ancak karar ve karar verme kavramları sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da aralarında

belirgin bir fark vardır. Karar verme, mevcut seçeneklerin, risklerin ve olası sonuçların birlikte değerlendirildiği karmaşık bir zihinsel süreçtir. Buna karşılık, karar kavramı bu sürecin sonucunu ifade eder (Gao vd., 2021, s. 189). Başka bir deyişle karar, belirli bir problem karşısında istenen duruma ulaşmak için yapılan seçimin sonucudur. Karar verme ise, farklı çözüm yolları arasından karar verici tarafından belirlenen yolun seçilmesi sürecidir. Şu halde karar kavramı bir sonucu ifade ederken, karar verme kavramı bu sonuca varmayı sağlayan süreci tanımlar (Güngör ve Özcan, 2022, s. 120).

Rasyonel Karar Verme

Klasik karar alma modeli olarak bilinen yaklaşıma göre, karar verici tüm seçenekleri ve olası sonuçları önceden bilir ve çıkarlarını gözeterek rasyonel seçimler yapar (Güngör ve Özcan, 2022, s. 120). Rasyonel karar verme sürecinde, alternatifler fayda düzeylerine göre sıralanır ve en uygun seçenek belirlenir (Kaya ve Özçim, 2020, s. 7). Ancak, tam anlamıyla rasyonelliği elde etmek her zaman mümkün olmayabilir (Can, Aşan ve Aydın, 2006, s. 385). Rasyonel karar verme, kararsızlığa yer bırakmaz ve hataları önler. Duygulardan arındırılmış ve önyargılardan uzak olan bu süreçte, maksimum fayda gözetilir (Kıral, 2015, s. 82). Rasyonel karar alma, mantıklı bir muhakeme sonucunda bilinçli ve planlı bir şekilde gerçekleşir (Lezki, 2016, s. 9). Bu süreçte kararlar, olgulara ve verilere dayanarak titizlikle araştırılır (Küçükkendirci vd., 2016, s. 204). Böylece geniş olasılıklar dünyasında mantıksal bağlamda tutarlı olanın analiz edilmesi, sentezlenmesi ve seçilmesi durumu oluşur. Bu durum düşünsel ve eylemsel alanda başarılı süreçlerin ortaya çıkmasına imkân sağlar (Saygılı vd., 2018, s. 33-36).

Sezgisel Karar Verme

Sezgisel karar verme, karar verme sürecinde araştırma veya veri toplama gibi yöntemlere başvurulmadan, tamamen karar vericinin içgüdülerine ve duygularına dayanır (Güngör ve Özcan, 2022, s. 122). Bu süreçte alternatifler derinlemesine değerlendirilmez ve bilgi edinme konusunda fazla çaba sarf edilmez. Bunun yerine, tecrübelerden büyük ölçüde yararlanılır ve diğer karar alma yöntemlerine kıyasla daha hızlı kararlar alınır (Küçükkendirci vd., 2016, s. 204). Sezgisel karar verme, sıralı mantık veya açık akıl yürütme süreçlerine dayanmak yerine, deneyim ve muhakemenin ön planda tutulduğu bir karar verme yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Daft, 2016, s. 474).

Kişilik ve Kişilik Özellikleri

Kişilik, bireyin karakteristik düşünme, hissetme ve davranış biçimidir (Mount vd., 2005, s. 448). Kişilik bireylerin ruh hallerini, tutumlarını ve görüşlerini kapsar ve diğer

insanlarla olan etkileşimlerinde belirgin şekilde ortaya çıkar. Ayrıca kişilik, bireyi diğerlerinden ayırmakla birlikte hem doğuştan hem de sonradan kazanılmış davranışsal özellikleri içermektedir. Bu özellikler, bireylerin çevreleriyle ve sosyal gruplarla olan ilişkilerinde gözlenebilir (Holzman, 2024). Kişilik, bireyin zaman içinde ve çeşitli durumlar karşısında tutarlı kalan düşünceleri, duyguları ve davranışları olarak düşünülebilir. Bu özelliklere kişilik özellikleri denir. Bilim insanları, kişiliği oluşturan çeşitli özellikleri kategorize etmek için en yaygın ve popüler çerçeve olan Büyük Beş modelini kullanmaktadır (Kramer ve Gosling, 2022). Bu modeldeki beş ana özellik, dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, duygusal dengesizlik ve deneyime açıklık olarak sınıflandırılmıştır (Sudak ve Zehir, 2013, s. 143).

Dışa dönüklük: Atılganlık, sosyallik, aktivite ve konuşkanlık gibi özellikleri içeren dışa dönüklük, enerjik, sempatik ve iyimser bireylerle ilişkilidir (Stevens ve Ash, 2001, s. 500). Dışa dönüklük, olumlu duygu ve deneyimlerle karakterize edilir (Rothmann ve Coetzer, 2003, s. 69). Bu faktörü tanımlayan diğer özellikler arasında sosyal olma eğilimi, liderlik becerileri, güç, isteklilik ve dost canlısı davranışlar da yer almaktadır (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2002, s. 23).

Uyumluluk: Uyumlu kişilerin özellikleri, fedakâr, açık sözlü, alçak gönüllü, kibar, ılımlı, hoşgörülü, samimi ve şefkatli gibi kişilik boyutlarını kapsar (Bono vd., 2002: 1318). Ayrıca uyumluluk terimi, sıcak, iş birliğine açık ve sosyal olmayı ifade eder. Bu kişilik özelliği yüksek olan bireyler, uyumlu ve sağlıklı sosyal ilişkiler kurmayı ve sürdürmeyi arzu ederler. Uyumluluk, bireylerin başkalarıyla iyi ilişkiler kurma ve sürdürme çabasını temsil eder (Kurtulmuş, Katrinli ve Katrinli, 2019, s. 70).

Sorumluluk: Vicdanlılık olarak adlandırılan sorumluluk, öz denetim, etkin planlama, organize etme ve görevleri yerine getirme süreçlerini ifade eder. Vicdanlılık, başarı yönelimi (çalışkanlık ve ısrarcılık), güvenilirlik (sorumluluk ve dikkat) ve düzenlilik (planlı ve organize olma) şeklinde kendini gösterir (Rothmann ve Coetzer, 2003, s. 69). Vicdanlı bir kişi, dikkatli, amaçlı, iradeli, disiplinli, düzenli, kararlı ve görevlerinin farkında olan bireylerdir (Barrick ve Mount, 1991, s. 18).

Duygusal dengesizlik: Öfke, utanç, üzüntü, korku, iğrenme ve suçluluk gibi olumsuz duyguları deneyimleme eğilimini gösteren bu kişilik boyutu, normal bir insan özelliğidir (Bruck ve Allen, 2003, s. 461). Çeşitli araştırmalarda, duygusal dengesizlik yaşayan bireyler kaygılı, nevrotik, takıntılı, güvensiz, sinirli, ürkek, girişken olmayan, karamsar ve huzursuz olarak tanımlanmaktadır (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2002, s. 24).

Deneyime açıklık: Orijinal, güçlü, hayal gücü yüksek, yaratıcı, meraklı, gelişime ve yeniliklere açık olma durumuyla ilişkilidir (Costa vd., 1986, s. 641). Yeni fikirler ve duygulara açık olma, entelektüel faaliyetlere katılma eğilimini yansıtan bir özelliktir. Bu kavram, entelektüel ilgi, hayal gücü, estetik duyarlılık ve esneklikle yakından ilişkilidir (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2002, s. 24).

Literatür Taraması

Literatürde, kişilik özelliklerinin rasyonel ve sezgisel karar verme süreçleri üzerindeki etkisini inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Barrick ve Mount (1991), Beş Faktör Kişilik Modeli çerçevesinde gerçekleştirdikleri meta-analiz çalışmasında, sorumluluk (vicdanlılık) boyutunun rasyonel karar verme ile güçlü bir ilişki içerisinde bulunduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, Judge ve Ilies (2002), kişilik özelliklerinin karar verme süreçleri ve performans motivasyonu üzerindeki etkilerini meta-analitik bir yöntemle inceleyerek, dışa dönüklük ve deneyime açıklık gibi faktörlerin bireylerin karar verme stillerini şekillendirdiğini saptamıştır. Kahneman (2011), Hızlı ve Yavaş Düşünme adlı eserinde, rasyonel (yavaş düşünme) ve sezgisel (hızlı düşünme) karar verme süreçlerini hem deneysel hem de teorik bir yaklaşımla ele alarak, kişilik özelliklerinin bu süreçlerde nasıl rol oynadığını vurgulamıştır. Hodgkinson ve Healey (2011), çalışmasında stratejik karar verme süreçlerinde rasyonel ve sezgisel yaklaşımların rolünü incelemiştir. Çalışmada, dışa dönüklük ve deneyime açıklık özelliklerine sahip bireylerin sezgisel karar vermeye yöneldiği, sorumluluk ve duygusal dengelilik özelliklerine sahip bireylerin ise rasyonel karar vermeyi tercih ettiği tespit edilmiştir. Costa ve McCrae (1992) ise Beş Faktör Kişilik Modeli'ni temel alarak yaptıkları çalışmada, özellikle duygusal dengelilik ve deneyime açıklık boyutlarının karar verme stilleri üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Zhao ve Seilbet (2006) tarafından gerçekleştirilen meta-analiz çalışması da dışa dönüklük ve sorumluluk boyutlarının rasyonel karar verme ile anlamlı bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Furnham ve Thorne (2013) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yürütülen çalışmada, dışa dönüklük ve deneyime açıklık boyutlarının rasyonel karar verme ile pozitif yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Loo (2000), kişilik özelliklerinin genel karar verme stilleri üzerindeki etkisini araştırmış ve kişiliğin, karar verme süreçlerinde önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymuştur.

Türkiye'de yapılan araştırmalarda da benzer bulgular elde edilmiştir. Örneğin, Eser (2022) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan nicel bir çalışmada, dışa dönüklük ve sorumluluk boyutlarının rasyonel karar verme ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Başoda, Yılmaz ve İpar (2023b), üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerinin rasyonel ve sezgisel karar

verme stratejileri üzerindeki etkisini ilişkisel tarama modeli kullanarak incelemiş ve deneyime açıklık ile dışa dönüklük boyutlarının rasyonel karar vermeyle pozitif yönde bir ilişkisinin olmadığını bulgulamıştır. Kalı Soyer, Keskinoğlu ve İme (2021) tarafından yapılan bir araştırma ise üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerinin hem yaratıcı düşünme becerileri hem de karar verme stilleri üzerindeki etkisini incelemiş ve özellikle deneyime açıklık özelliğinin hem sezgisel hem de rasyonel karar verme süreçlerini anlamlı şekilde yordadığını ortaya koymuştur. Avşaroğlu ve Üre (2007) ise bireylerin karar vermede stresle başa çıkma stilleri, özsaygı ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi ele alarak, benlik saygısının karar verme süreçlerinde belirleyici bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Bunların yanı sıra, Mutlu, Kaya ve Altınışık (2023), üniversite öğrencilerinin karar verme stilleri ile üniversite yaşamına uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırmış ve karar verme tarzlarının öğrencilerin uyum süreçleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu bulmuştur. Erözkan (2011), üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ve karar stratejileri arasındaki ilişkiyi araştırmış ve güvenli bağlanma stiline sahip öğrencilerin daha sağlıklı ve gerçekçi karar stratejileri geliştirdiklerini tespit etmiştir.

Kişilik özellikleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişki, bireylerin hem kişisel hem de profesyonel yaşamlarında verdikleri kararların kalitesini ve etkililiğini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle üniversite öğrencileri gibi kritik bir dönemde olan bireyler için, kişilik özelliklerinin karar verme süreçlerine etkisini incelemek, onların akademik başarılarını, sosyal ilişkilerini ve gelecek kariyer planlarını şekillendirmede rehberlik sağlayabilir.

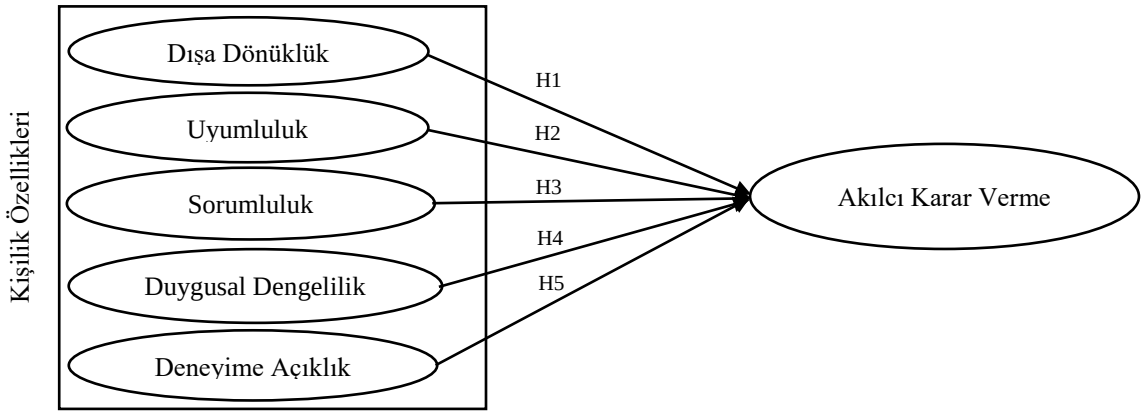
Yöntem

Çalışmada, lisans öğrencilerinin kişilik özellikleri ile karar verme davranışları arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmanın grubu, kolayda örneklem yöntemi kullanılarak Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe ve Sosyoloji Bölümlerinde 2023-2024 akademik yılında öğrenim gören 172 (18 yaş üstü, 1-4'üncü sınıflar arasındaki, 106 Felsefe ve 66 Sosyoloji öğrencesinden 123'ü kadın ve 49'u erkek) öğrenciden oluşmaktadır. Evrenin toplam büyüklüğü 245 kişi olup, örneklem büyüklüğü 172 kişidir. Literatürde, örneklem büyüklüğünün yeterliliği için belirli kriterler öne sürülmüştür. Örneğin, Krejcie ve Morgan (1970)'a göre, 245 kişilik bir evrende %95 güven düzeyi ve %5 hata payı ile 172 kişilik bir örneklem büyüklüğü yeterli kabul edilmektedir. Benzer şekilde, Bartlett, Kotrlik ve Higgins (2001) de örneklem büyüklüğünün evrenin yaklaşık %40-50'sini kapsamasının genellikle yeterli olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, çalışmada ulaşılan 172 kişilik örneklem büyüklüğünün, evreni temsil etme açısından yeterli olduğu anlaşılmaktadır.

Veri toplama sürecinde kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolayda örnekleme yöntemi, araştırmacının ulaşılabilir ve uygun bulduğu katılımcıları seçmesine dayanır. Bu yöntem, zaman ve kaynak kısıtlamaları nedeniyle sıklıkla tercih edilmektedir. (Büyüköztürk vd., 2017, s. 45). Çalışmaya dahil edilen katılımcılar, kolayca ulaşabilen ve gönüllü olarak katılım sağlayan öğrenciler arasından seçilmiş ve öğrencilere elektronik anketler uygulanmıştır. Anketler, öğrencilerin kişilik özelliklerini değerlendirmek için On maddeli kişilik ölçeği ve karar verme stillerini ölçmek için akılcı ve sezgisel karar verme ölçeğinden oluşmaktadır.

Çalışma, nicel araştırma yöntemi kapsamında ilişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama modeli, iki değişken arasındaki ilişkiyi inceleyerek, bir değişkendeki değişimin diğer değişkenden ne ölçüde kaynaklanabileceğini ortaya koymayı amaçlayan bir araştırma desenidir. Bu model, değişkenler arasındaki bağlantıyı anlamak ve istatistiksel olarak analiz etmek için etkili bir yaklaşım sunar. (Köklü, Büyüköztürk ve Çokluk, 2023, s. 79). İlişkisel tarama modelinde, değişkenlerin birbirleriyle nasıl bir etkileşim içinde olduğu, birlikte değişip değişmediği ve bu değişimin niteliği ile yönü detaylı bir şekilde incelenir. Bu analiz, değişkenler arasındaki ilişkinin doğasını ve gücünü ortaya çıkararak, aralarındaki bağlantıların anlaşılmasını sağlar. Bu sayede, değişkenlerin birbirini nasıl etkilediği ve hangi yönde bir ilişki içinde olduğu net bir şekilde yorumlanabilir. (Bahtiyar ve Can, 2016, s.50). Çalışmada bağımsız değişken olarak kişilik faktörleri, bağımlı değişken olarak ise, akılcı karar verme davranışı ve sezgisel karar verme davranışı olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın Modelleri ve Hipotezler

Şekil 1. Araştırma Modeli-1

Hipotezler:

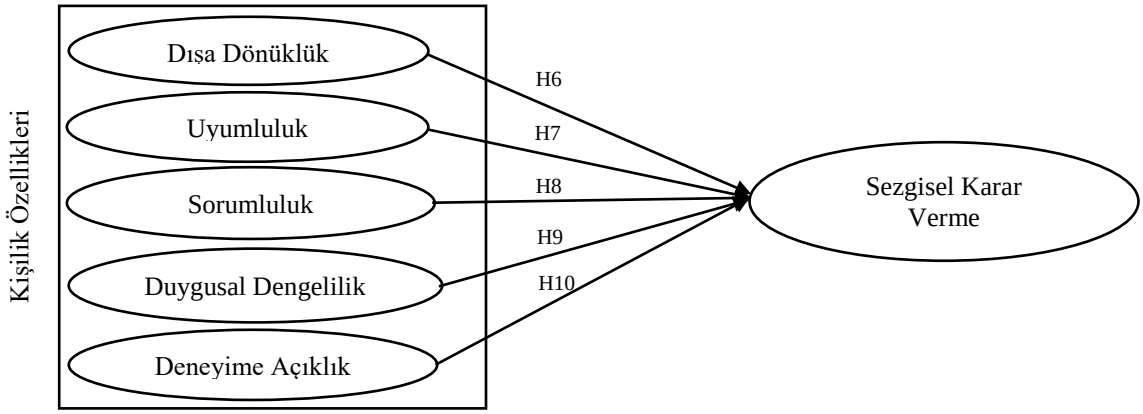
H_1: Dışa dönük kişiliğin akılcı karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi vardır.

H_2: Uyumlu kişiliğin akılcı karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi vardır.

H_3: Sorumlu kişiliğin akılcı karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi vardır.

H_4: Duygusal dengeli kişiliğin akılcı karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi vardır.

H_5: Deneyime açık kişiliğin akılcı karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi vardır.

Şekil 2. Araştırma Modeli-2

Hipotezler:

H_6: Dışa dönük kişiliğin sezgisel karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi vardır.

H_7: Uyumlu kişiliğin sezgisel karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi vardır.

H_8: Sorumlu kişiliğin sezgisel karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi vardır.

H_9: Duygusal dengeli kişiliğin sezgisel karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi vardır.

H_{10}: Deneyime açık kişiliğin sezgisel karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi vardır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplama aracı demografik faktörler anketi (cinsiyet, yaş, sınıf ve bölüm) ve iki farklı ölçekten (On Maddeli Kişilik Ölçeği ile Akılcı ve Sezgisel Karar Verme Ölçeği) oluşmaktadır. Ayrıca bu çalışma için Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 28 Mayıs 2024 tarih ve 2024/248 sayılı kararı ile etik kurul izni alınmıştır.

On Maddeli Kişilik Ölçeği: Gosling, Rentfrow ve Swann (2003) tarafından kişilik özelliklerini ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçek, 5 boyutlu bir yapıya sahip olup, her bir boyut 2'şer ifadeden oluşmakta ve toplamda 10 madde içermektedir. Ölçekteki ifadelere verilen yanıtlar, Likert tipi bir ölçek üzerinden 1-7 arasında puanlanmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin güvenirlik katsayıları 0,40 ile 0,73 arasında değişmekte olup, bu katsayılar sırasıyla; dışa dönüklük: 0,68, uyumluluk: 0,40, sorumluluk: 0,50, duygusal dengelilik: 0,73 ve deneyime açıklık: 0,45 olarak hesaplanmıştır. Ölçek, Atak (2013) tarafından 420 üniversite öğrencisine Türkçeye uyarlanmış hali ile uygulanmış ve yapılan geçerlik-güvenirlik analizleri sonucunda, iç tutarlılık katsayıları ve test-tekrar yöntemine dayalı güvenirlik analizleri 0,80'in üzerinde bulunmuştur. Yapmış olduğumuz bu çalışmada ise, Cronbach Alpha katsayısı 0,72 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, ölçeğin Türkçe formunun kabul edilebilir düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, on maddeli kişilik ölçeği, Türk gençlerinin kişilik özelliklerini değerlendiren araştırmalarda kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak öne çıkmaktadır.

Akılcı ve Sezgisel Karar Verme Ölçeği: Hamilton, Shih ve Mohammed (2018) tarafından üniversite öğrencileri üzerine uygulanarak geliştirilmiştir. Ölçeğin ilk geliştirme aşamasında oluşturulan 24 madde, yapılan psikometrik analizler sonucunda 10 maddelik iki alt boyutlu bir yapıya indirgenmiştir. Ölçeğin ilk alt boyutu olan akılcı karar verme, ilk beş maddeden oluşurken; ikinci alt boyutu olan sezgisel karar verme ise sonraki beş maddeden oluşmaktadır. Ölçek İme, Soyer ve Keskinoğlu (2020) tarafından 740 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan çalışmayla Türkçeye uyarlanmıştır. Türkçe uyarlaması, 2 boyutlu ve her biri 5'er ifadeden oluşan toplam 10 maddelik bir yapıya sahiptir. Ölçekte yer alan ifadelere verilen yanıtlar, Likert tipi bir ölçek üzerinden 1-5 arasında puanlanmaktadır. Yapılan geçerlik ve güvenirlik analizleri sonucunda, ölçeğin toplam Cronbach Alfa değeri 0,80 olarak bulunmuştur. Alt boyutlar için hesaplanan güvenirlik katsayıları ise akılcı karar verme için 0,90, sezgisel karar verme için 0,85 olarak belirlenmiştir. Ayrıca, ölçeğin bütünü için test-tekrar test korelasyon değeri 0,86 olarak hesaplanmıştır. Yapmış olduğumuz bu çalışmada ise, Cronbach Alpha katsayısı 0,80 olarak bulunmuştur. Bu bulgular, akılcı ve sezgisel karar verme ölçeğinin Türkiye'deki üniversite öğrencileri için psikometrik açıdan uyumlu ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, bu ölçek, üniversite öğrencilerinin karar verme davranışlarını değerlendiren bilimsel çalışmalarda kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir araç olarak öne çıkmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada elde edilen verilerin analizi, AMOS 22.0 ve SPSS 21.0 programları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. On maddeli kişilik ölçeği ile akılcı ve sezgisel karar verme ölçeğinin geçerlilik ve güvenirlik çalışmalarını desteklemek amacıyla DFA, madde toplam korelasyonu ve Cronbach Alfa yöntemlerinden yararlanılmıştır. Yapılan bu çalışmada Cronbach Alfa katsayıları akılcı ve sezgisel karar verme ölçeğinde 0,80 ve on maddeli kişilik ölçeğinin analizinde 0,72 olarak bulunmuştur. Ayrıca, kişilik özelliklerinin karar verme stilleri üzerindeki etkisini belirlemek için yapısal eşitlik modeli çerçevesinde yol analizi uygulanmıştır.

DFA, latent değişkenlere ilişkin kuramların test edilmesine dayanan ve ileri düzey araştırmalarda sıklıkla tercih edilen güçlü bir istatistiksel yöntemdir. Bu analiz, önceden tanımlanmış bir yapının model olarak doğrulanıp doğrulanmadığını değerlendirmek amacıyla uygulanmakta olup, yapısal eşitlik modelleri kapsamında önemli bir yer tutmaktadır. Modelin uyumunu değerlendirmek için Ki-kare istatistiğinin serbestlik derecesine oranı (χ^2/sd), kalıntılara dayalı uyum indeksleri (SRMR, GFI), bireysel parametre tahminlerinin istatistiksel anlamlılığı (t değeri), yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) ve bağımsız modele dayanan uyum indeksleri (NNFI, CFI) gibi çeşitli uyum ölçütleri kullanılmıştır. Bu indeksler, modelin veriyle ne ölçüde uyum sağladığını belirlemek ve modelin geçerliliğini test etmek için yaygın olarak tercih edilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Özellikle karmaşık yapıların incelenmesi ve kuramsal modellerin doğrulanmasında DFA büyük önem taşımaktadır.

Ölçeklerin güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmıştır. Cronbach Alfa, ölçeğin iç tutarlılığını belirleyen bir gösterge olup, genellikle 0,70'in üzerinde olması ölçeğin güvenilir kabul edilmesi için yeterli kabul edilmektedir. Bu değer, ölçeğin maddelerinin birbirleriyle tutarlı bir şekilde ölçüm yaptığını göstermektedir. Güvenirlik analizinde ayrıca madde toplam korelasyonu yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, her bir maddeye verilen puanlar ile testin toplam puanı arasındaki ilişkiyi ölçer. Madde-toplam korelasyonunun 0,30 ve üzeri olması, ilgili maddenin bireyleri iyi derecede ayırt ettiğini ve ölçeğin güvenilirliğini artırdığını göstermektedir (Büyüköztürk, 2011). Bu iki yöntem birlikte kullanılarak, ölçme araçlarının güvenilirliği ve yapısal bütünlüğü güçlendirilmiştir.

Geçerlilik ve güvenirlik analizleri sonucunda elde edilen ölçek ve alt boyut puanlarına ilişkin standart sapma, ortalama, basıklık ve çarpıklık değerleri betimsel istatistik tablosunda sunulmuştur. Ölçek ve alt boyut puanları arasındaki ilişkileri değerlendirmek için Pearson

korelasyon analizi uygulanmıştır. Kişilik özelliklerinin karar verme stilleri üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapısal eşitlik modeli kapsamında yol analizi gerçekleştirilmiş olup, analizlerde istatistiksel anlamlılık düzeyi (p) 0,05 olarak kabul görmüştür. Bu yöntem, değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri ortaya koymak ve modelin uyum düzeyini değerlendirmek açısından önemli bir yaklaşım sunmaktadır.

Bulgular

Demografik Bulgular

Evrenin toplam büyüklüğü 245 kişi olup, örneklem büyüklüğü 172 kişidir. Literatürde, örneklem büyüklüğünün yeterliliği için belirli kriterler öne sürülmüştür. Örneğin, Krejcie ve Morgan (1970)'a göre, 245 kişilik bir evrende %95 güven düzeyi ve %5 hata payı ile 172 kişilik bir örneklem büyüklüğü yeterli kabul edilmektedir. Benzer şekilde, Bartlett, Kotrlik ve Higgins (2001) de örneklem büyüklüğünün evrenin yaklaşık %40-50'sini kapsamasının genellikle yeterli olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, çalışmada ulaşılan 172 kişilik örneklem büyüklüğünün, evreni temsil etme açısından yeterli olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, çalışmanın demografik değişkenlere göre dağılımı Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı

Demografik Değişken	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	123	71,5
	Erkek	49	28,5
Yaş grupları	18-20 yaş	70	40,7
	21-23 yaş	62	36,0
	24-26 yaş	14	8,1
	27-30 yaş	8	4,7
	31 yaş ve üstü	18	10,5
Sınıf	1. sınıf	84	48,8
	2. sınıf	29	16,9
	3. sınıf	30	17,4
	4. sınıf	29	16,9
Bölüm	Felsefe	106	61,6
	Sosyoloji	66	38,4

Çalışmaya katılan 172 lisans düzeyindeki öğrencinin %71,5'i kadın, %28,5'i ise erkektir. Katılımcıların yaş dağılımı ise şu şekildedir: %40,7'si 18-20, %36'sı 21-23, %8,1'i 24-26, %4,7'si 27-30 yaş aralığında ve %10,5'i 31 yaş ve üstü grubundadır. Katılımcıların akademik sınıf dağılımına bakıldığında, %48,8'i birinci, %16,9'u ikinci, %17,4'ü üçüncü ve %16,9'u dördüncü sınıf öğrencisidir. Bölüm bazında incelendiğinde, katılımcıların %61,6'sı felsefe bölümünde, %38,4'ü ise sosyoloji bölümünde öğrenim görmektedir.

Geçerlik ve Güvenirlik Bulguları

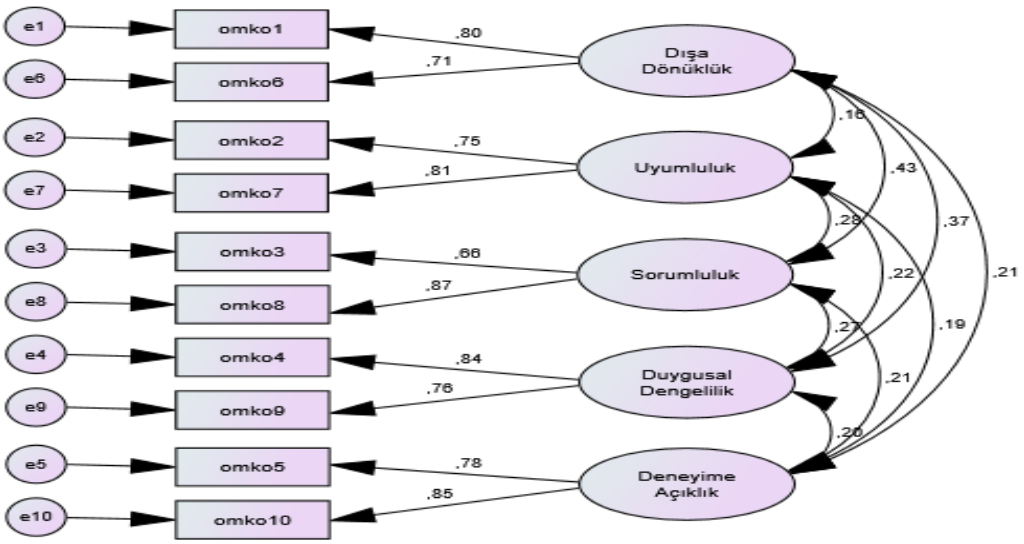
Ölçeklerin madde-boyut ilişkisine uygun olarak yapılan DFA uyum indeksleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. DFA'dan Elde Edilen Model Uyum İndeksleri

Model Uyum İndeksleri	Referans*	OMKÖ 10 Madde 5 Boyut	ASKSÖ 10 madde 2 boyut
X^2/sd	< 5	1,744	2,148
SRMR	≤0,08	0,034	0,066
GFI	≥0,90	0,952	0,924
NNFI	≥0,90	0,927	0,943
CFI	≥0,90	0,959	0,957
RMSEA	≤0,10	0,066	0,082
Faktör yükü	>0,40	0,66 / 0,87	0,66 / 0,87

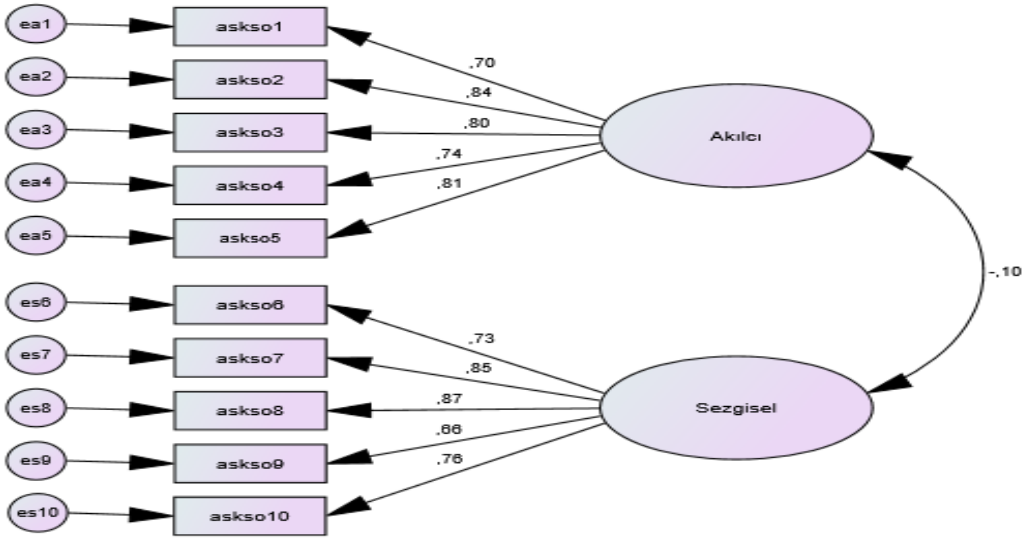
OMKÖ: On Maddeli Kişilik Ölçeği
ASKSÖ: Akılcı ve Sezgisel Karar Verme Stilleri Ölçeği
Kaynak: Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010. Büyüköztürk, 2011. Akyüz, 2018, s.187.

DFA ilk bulgularına göre, on maddelik kişilik ölçeğinin 10 madde ve 5 boyuttan oluşan yapısına ilişkin model uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu saptanmıştır. Madde-toplam korelasyonlarının 0,30 ve üzerinde olması, maddelerin bireyleri etkili bir şekilde ayırt ettiğini ve ölçeğin güvenilirliğini güçlendirdiğini ortaya koymaktadır (Büyüköztürk, 2011). Bunun yanı sıra, madde faktör yüklerinin, asgari kabul edilen 0,30 eşiğinin üzerinde olduğu belirlenmiştir (Tablo 2 ve Şekil 3). Bu bulgular, ölçeğin geçerli ve güvenilir bir yapıya sahip olduğunu desteklemektedir.

Şekil 3. On Maddeli Kişilik Ölçeği DFA Diyagramı

DFA ilk sonuçlarına göre, akılcı ve sezgisel karar verme stilleri ölçeğinin 10 maddeden ve 2 boyuttan oluşan yapısının model uyum indekslerinin uygun düzeylerde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, model uyum indekslerinin iyi ve çok iyi düzeylere ulaştığı belirlenmiştir (Tablo 2 ve Şekil 4).

Şekil 4. Karar Verme Stilleri Ölçeği DFA Diyagramı

Tablo 3'te on maddeli kişilik ölçeği DFA ve güvenirlik analizi bulguları sunulmuştur.

Tablo 3. On Maddeli Kişilik Ölçeği DFA ve Güvenirlik Analizi Bulguları

Madde / Boyut	B	SH	t	Std. β	r	Cronbach Alpha (0,719)
Dışa Dönüklük						**0,718**
M1	1,000			0,80	0,439	
M6	1,065	0,218	4,887**	0,71	0,371	
Uyumluluk						**0,753**
M2	1,000			0,75	0,338	
M7	1,084	0,303	3,578**	0,81	0,349	
Sorumluluk						**0,710**
M3	1,000			0,66	0,374	
M8	1,762	0,383	4,601**	0,87	0,440	
Duygusal Dengelilik						**0,770**
M4	1,000			0,84	0,416	
M9	0,774	0,162	4,639**	0,76	0,405	
Deneyime Açıklık						**0,795**
M5	1,000			0,78	0,327	
M10	1,210	0,339	3,570**	0,85	0,326	

*p<0,05 **p<0,01 r: Madde toplam korelasyonu

Madde faktör yüklerinin 0,30'dan ve Cronbach Alfa değerinin 0,70'den yüksek olması, ölçeğin güvenilir ve geçerli kabul edilmesi için yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2011). Bu kriterler doğrultusunda, on maddeli kişilik ölçeğinde yer alan on maddenin faktör yüklerinin

0,30'dan yüksek olduğu ve maddelerin t değerlerinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,72 olarak belirlenmiş olup, alt boyutlarının Cronbach Alpha katsayıları sırasıyla dışadönüklük: 0,72, uyumluluk: 0,75, sorumluluk: 0,71, duygusal dengelilik: 0,77 ve deneyime açıklık: 0,80 olarak hesaplanıştır. Bununla birlikte ölçekte yer alan maddelerin tümü için madde toplam korelasyonlarının 0,20'den yüksek, 0,33 ile 0,44 aralığında değiştiği saptanmıştır. Bu bulgular, ölçeğin maddelerinin tutarlı olduğunu ve ölçülmek istenen yapıyı geçerli bir şekilde temsil ettiğini göstermektedir. Sonuç olarak, on maddeli kişilik ölçeğinin 10 madde ve 5 boyutlu yapısıyla geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 4'te, akılcı ve sezgisel karar verme stilleri ölçeğinin DFA ve güvenirlik analizi bulguları sunulmuştur.

Tablo 4. Akılcı ve Sezgisel Karar Verme Stilleri Ölçeği DFA ve Güvenirlik Analizi Bulguları

Madde / Boyut	B	SH	t	Std. β	r	Cronbach Alpha (0,803)
Akılcı						**0,884**
M1	1,000			0,70	0,430	
M2	1,185	0,119	9,983**	0,84	0,502	
M3	1,196	0,125	9,597**	0,80	0,443	
M4	1,078	0,121	8,887**	0,74	0,402	
M5	1,171	0,121	9,714**	0,81	0,488	
Sezgisel						**0,882**
M6	1,000			0,73	0,369	
M7	0,900	0,086	10,718**	0,85	0,551	
M8			10,873**	0,87	0,623	
M9	1,014	0,078	8,345**	0,66	0,380	
M10	1,035	0,078	9,595**	0,76	0,586	

*p<0,05 **p<0,01 r: Madde toplam korelasyonu

Madde faktör yüklerinin 0,30'dan ve Cronbach Alfa değerinin 0,70'den yüksek olması, ölçeğin güvenilir ve geçerli kabul edilmesi için yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2011). Bu kriterler doğrultusunda, akılcı ve sezgisel karar verme ölçeğinde yer alan on maddenin faktör yüklerinin 0,30'dan yüksek olduğu ve t değerlerinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,80 olarak hesaplanmıştır. Bununla birlikte, ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alpha katsayıları her ikisi için de 0,88 olarak belirlenmiştir. Ölçekteki maddelerin madde-toplam korelasyonlarının ise 0,30'dan yüksek olduğu ve 0,37 ile 0,62 aralığında değiştiği saptanmıştır. Bu bulgular, ölçeğin hem genel olarak hem de alt boyutlar düzeyinde yüksek iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, akılcı ve sezgisel karar verme ölçeğinin 10 madde ve 2 boyutlu yapısıyla geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu anlaşılmıştır.

Betimsel Bulguları

Ölçek puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Ölçek Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler

Ölçek	Boyutlar	N	Min.	Maks.	$\bar{x}$	SS	Çarpıklık	Basıklık
ON MADDELİ KİŞİLİK	Dışa Dönüklük	172	1	7	3,12	1,71	0,56	-0,64
	Uyumluluk	172	1	7	3,25	1,79	0,51	-0,80
	Sorumluluk	172	1	7	2,77	1,68	0,76	-0,51
	Duygusal Dengelilik	172	1	7	3,66	1,91	0,84	-0,12
	Deneyime Açıklık	172	1	7	2,76	1,60	0,87	-0,07
KARAR VERME STİLLERİ	Akılcı	172	1	5	2,06	0,81	0,95	0,95
	Sezgisel	172	1	5	3,32	0,90	0,01	-0,35

Tablo 5'e göre, kişilik özellikleri boyutlarında en yüksek puan ortalamasına sahip özelliğin duygusal dengelilik ($\bar{x}$ 3,66±1,91), uyumluluk ($\bar{x}$ 3,25±1,79) ve dışa dönüklük ($\bar{x}$ 3,12±1,71) olduğu belirlenmiştir. Buna karşın, sorumluluk ($\bar{x}$ 2,77±1,68) ve deneyime açıklık ($\bar{x}$ 2,76±1,60) puanlarının daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Aynı tabloya göre, akılcı karar verme stilinin puan ortalaması ($\bar{x}$ 2,06±0,81) düşük düzeyde, sezgisel karar verme stilinin ($\bar{x}$ 3,32±0,90) ise nispeten yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır.

Değişkenler Arasındaki İlişkiye Ait Bulguları

Kişilik özellikleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkiyi gösteren Pearson korelasyon analizi sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Değişkenler Arasındaki İlişki

Değişken	1	2	3	4	5	6	7
1-Dışa Dönüklük	1	0,13	0,32**	0,23**	0,15	0,27**	-0,04
2-Uyumluluk		1	0,21**	0,18*	0,15	0,11	-0,13
3-Sorumluluk			1	0,16*	0,16*	0,24**	-0,01
4-Duygusal Dengelilik				1	0,16*	0,07	0,02
5-Deneyime Açıklık					1	0,25**	-0,03
6-Akılcı Karar Verme						1	0,06
7-Sezgisel Karar Verme							1

*p<0,05 **p<0,01

Tablo 6'ya göre, kişilik özellikleri ile karar verme stilleri arasındaki Pearson korelasyon analizi sonuçları şu şekildedir:

Dışa dönüklük, akılcı karar verme stili ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir (r = 0,27, p <0,01). Ancak sezgisel karar verme stili ile anlamlı bir ilişkisi bulunmamaktadır.

Uyumluluk, sezgisel karar verme stili ile negatif yönde anlamlı bir ilişkiye sahiptir (r = -0,13, p <0,05). Akılcı karar verme stili ile ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Sorumluluk, akılcı karar verme stili ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir (r = 0,24, p <0,01). Sezgisel karar verme stili ile ise anlamlı bir ilişkisi bulunmamaktadır.

Duygusal dengelilik değişkeninin hem akılcı hem de sezgisel karar verme stilleri ile anlamlı bir ilişkisi bulunmamaktadır.

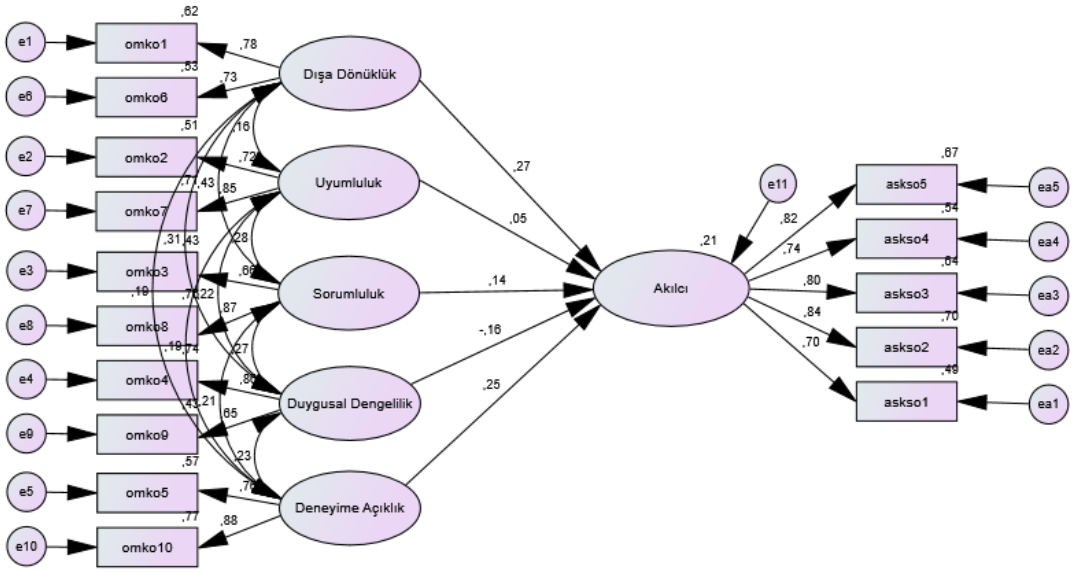
Deneyime açıklık, akılcı karar verme stili ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir (r = 0,25; p <0,01). Sezgisel karar verme stili ile ise anlamlı bir ilişkisi bulunmamaktadır.

Araştırma Modellerine Ait Bulgular

Tablo 7'de araştıra modeli-1'in yol analizi ve hipotez testi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 7. Araştırma Modeli-1 Yol Analizi Sonuçları

Model	Bağımsız Değişken	Yol	Bağımlı Değişken	H	β	t	p
1	Dışa Dönüklük	→	Akılcı Karar Verme	1	0,27	2,36	**0,018**
	Uyumluluk	→		2	0,05	0,53	0,598
	Sorumluluk	→		3	0,14	1,31	0,190
	Duygusal Dengelilik	→		4	-0,16	-1,56	0,119
	Deneyime Açıklık	→		5	0,25	2,71	**0,007**
	X^2/sd=1,634	SRMR=0,050	GFI=0,912	NNFI=0,927	CFI=0,948	RMSEA=0,061	R^2=0,208

Şekil 4. Yol Analizi Diyagramı (Akılcı Karar Verme-Model 1)

H_1 Kabul: Dışa dönük kişiliğin akılcı karar verme üzerinde pozitif yönde ve anlamlı düzeyde etkisi vardır.

H_2 Ret**:** Uyumlu kişiliğin akılcı karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi yoktur.

H_3 Ret**:** Sorumlu kişiliğin akılcı karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi yoktur.

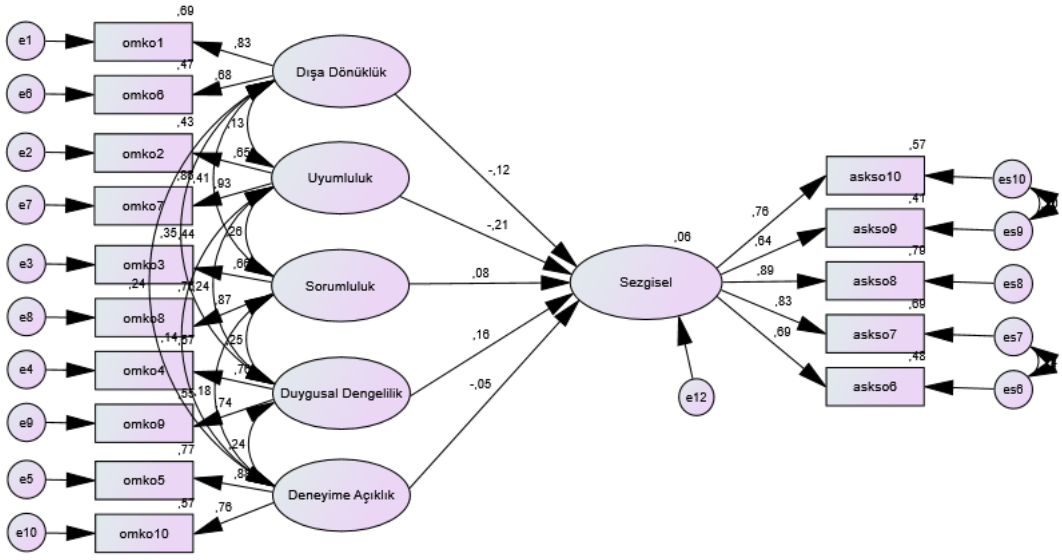
H_4 Ret**:** Duygusal dengeli kişiliğin akılcı karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi yoktur.

H_5 Kabul: Deneyime açık kişiliğin akılcı karar verme üzerinde pozitif yönde ve anlamlı düzeyde etkisi vardır.

Tablo 8'de araştıra modeli-2'nin yol analizi ve hipotez testi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 8. Araştırma Modeli-2 Yol Analizi Sonuçları

Model	Bağımsız Değişken	Yol	Bağımlı Değişken	H	β	t	p
2	Dışa Dönüklük	→	Sezgisel Karar Verme	6	-0,12	-1,04	0,300
	Uyumluluk	→		7	-0,21	-2,17	**0,030**
	Sorumluluk	→		8	0,08	0,75	0,454
	Duygusal Dengelilik	→		9	0,16	1,46	0,143
	Deneyime Açıklık	→		10	-0,05	-0,55	0,585
	X^2/sd=1,623	SRMR=0,058	GFI=0,882	NNFI=0,916	CFI=0,935	RMSEA=0,060	R^2=0,061

Şekil 5. Yol Analizi Diyagramı (Sezgisel Karar Verme-Model 2)

H_6 Ret**:** Dışa dönük kişiliğin sezgisel karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi yoktur.

H_7 Kabul: Uyumlu kişiliğin sezgisel karar verme üzerinde negatif yönde ve anlamlı düzeyde etkisi vardır.

H_8 Ret**:** Sorumlu kişiliğin sezgisel karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi yoktur.

H_9 Ret: Duygusal dengeli kişiliğin sezgisel karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi yoktur.

H_{10} Ret: Deneyime açık kişiliğin sezgisel karar verme üzerinde anlamlı düzeyde etkisi yoktur.

Tartışma

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkiler incelenmiş ve dışadönüklük, sorumluluk ve deneyime açıklık özelliklerinin akılcı karar verme stili ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur. Buna karşılık, uyumluluk özelliğinin sezgisel karar verme stili ile negatif yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan, duygusal dengelilik özelliğinin hem akılcı hem de sezgisel karar verme stilleri ile anlamlı bir ilişkisi bulunmamıştır. Ayrıca, dışadönüklük, sorumluluk ve deneyime açıklık özelliklerinin sezgisel karar verme stili ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, literatürdeki daha önce yapılan çalışmalarla önemli ölçüde örtüşmektedir. Dışa dönüklük ile akılcı karar verme stili arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu, Judge ve Ilies (2002) ve Furnham ve Thorne (2013) tarafından yapılan çalışmalarla örtüşmektedir. Bu çalışmalarda da dışa dönüklük özelliğinin rasyonel karar verme ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Dışa dönük bireylerin daha enerjik, sosyal ve analitik düşünme eğiliminde olmaları, bu ilişkiyi açıklayabilir. Ayrıca, sorumluluk ile akılcı karar verme stili arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgu, Barrick ve Mount (1991) ve Zhao ve Seilbet (2006) tarafından yapılan meta-analiz çalışmalarıyla uyumludur. Bu çalışmalarda da sorumluluk (vicdanlılık) özelliğinin rasyonel karar verme ile güçlü bir ilişki içinde olduğu gösterilmiştir. Sorumluluk sahibi bireylerin planlı, disiplinli ve görev odaklı olmaları, bu ilişkiyi desteklemektedir. Deneyime açıklık ile akılcı karar verme stili arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu, Judge ve Ilies (2002) ve Costa ve McCrae (1992) tarafından yapılan çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Bu çalışmalarda da deneyime açıklık özelliğinin rasyonel karar verme süreçlerini olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir. Deneyime açık bireylerin yeni fikirlere ve bilgilere açık olmaları, bu ilişkiyi açıklayabilir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, literatürdeki daha önce yapılan çalışmalarla bazı noktalarda farklılaşmaktadır. Duygusal dengelilik özelliğinin hem akılcı hem de sezgisel karar verme stilleri ile anlamlı bir ilişkisi bulunmamıştır. Bu bulgu, Costa ve McCrae (1992) tarafından yapılan çalışma ile çelişmektedir. Onların çalışmasında, duygusal dengelilik

özelliğinin karar verme stilleri üzerinde belirgin bir etkisi olduğu belirtilmiştir. Bu çelişki, örneklem farklılıkları veya kültürel bağlamdan kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca, deneyime açıklık ile sezgisel karar verme stili arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu bulgu, Kalı Soyer, Keskinoğlu ve İme (2021) tarafından yapılan çalışma ile çelişmektedir. Onların çalışmasında, deneyime açıklık özelliğinin hem sezgisel hem de rasyonel karar verme süreçlerini anlamlı şekilde yordadığı bulunmuştur. Bu farklılık, ölçüm yöntemleri veya örneklem özelliklerinden kaynaklanıyor olabilir. Dışa dönüklük ile sezgisel karar verme stili arasında da anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu bulgu, Hodgkinson ve Healey (2011) tarafından yapılan çalışma ile çelişmektedir. Onların çalışmasında, dışa dönüklük özelliğine sahip bireylerin sezgisel karar vermeye yöneldiği belirtilmiştir. Bu çelişki, kültürel veya bağlamsal faktörlerden kaynaklanıyor olabilir.

Çalışmadan elde edilen bulgular, literatürdeki birçok çalışmayla önemli ölçüde örtüşmekle birlikte, bazı yönleriyle çelişmektedir. Bu çelişkiler, örneklem farklılıkları, kültürel faktörler veya ölçüm yöntemlerindeki farklılıklardan kaynaklanıyor olabilir. Özellikle Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin kültürel ve sosyal bağlamının, karar verme süreçlerini etkileyebileceği düşünülebilir. Bu durum, kişilik özellikleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkinin kültürel bağlamda farklılaşabileceğini göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerinin akılcı ve sezgisel karar verme süreçleri üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma sonuçları, kişilik özelliklerinin karar verme stilleri üzerinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Özellikle dışadönüklük, sorumluluk ve deneyime açıklık özelliklerinin akılcı karar verme stili ile pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki içinde olduğu bulunmuştur. Bu bulgular, bu kişilik özelliklerine sahip bireylerin daha analitik ve sistematik bir karar verme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, uyumluluk özelliğinin sezgisel karar verme stili ile negatif yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, uyumlu bireylerin sezgisel karar verme eğilimlerinin daha düşük olduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan, duygusal dengelilik özelliğinin hem akılcı hem de sezgisel karar verme stilleri ile anlamlı bir ilişkisi bulunmamıştır. Ayrıca, dışadönüklük, sorumluluk ve deneyime açıklık özelliklerinin sezgisel karar verme stili ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, kişilik özelliklerinin karar verme süreçlerindeki etkisinin karmaşık ve çok boyutlu olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın bulguları ışığında, gelecekte yapılacak araştırmalar için öncelikle, örneklem çeşitliliğinin artırılması ve farklı üniversitelerden, disiplinlerden ve kültürel bağlamlardan katılımcıların dâhil edilmesi, bulguların genellenebilirliğini artıracaktır. Ayrıca, boylamsal çalışmalar yapılarak kişilik özellikleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkinin zaman içindeki değişimi incelenebilir. Nitel araştırma yöntemlerinin kullanılması, bu ilişkiyi daha derinlemesine anlamak açısından faydalı olabileceği kıymetlendirilmektedir. Diğer yandan, stresle başa çıkma stilleri, özsaygı, benlik saygısı gibi psikolojik faktörlerin de dâhil edildiği çalışmalar, karar verme süreçlerini daha kapsamlı bir şekilde ele alacağı değerlendirilmektedir. Son olarak, ölçeklerin güvenirlik ve geçerlilik çalışmalarının daha geniş örneklemlerle tekrarlanması, ölçümlerin tutarlılığını artıracaktır. Bu öneriler, kişilik özellikleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkiyi daha net bir şekilde ortaya koymak için önemli bir yol haritası sunmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma kişilik özellikleri ile karar verme süreçleri arasındaki ilişkiyi ele alarak literatüre önemli katkılar sağlamakta ve kişilik özelliklerinin karar verme stilleri üzerindeki etkisini ortaya koyarak, bireylerin kendilerini daha iyi tanımalarına ve daha bilinçli kararlar almalarına yardımcı olacak bir çerçeve sunmaktadır. Bu bulgular hem akademik hem de uygulamalı alanlarda karar verme süreçlerinin optimize edilmesine katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Yazar Katkıları: Çalışma iki yazarın eşit ve ortak katkılarıyla hazırlanmıştır.

Çıkar Beyanı: Çalışmada iki yazar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

Akyüz, H. E. (2018) Yapı geçerliliği için doğrulayıcı faktör analizi: Uygulamalı bir çalışma. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 7(2), 186-198.

Atak, H. (2013). On maddeli kişilik ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması. *Nöropsikiyatri Arşivi,* 50, 312-319.

Avşaroğlu, S., & Üre, Ö. (2007). Üniversite öğrencilerinin karar vermede özsaygı, karar verme ve stersle başa çıkma stillerinin benlik stillerinin benlik saygısı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (18), 85-100.

Bahtiyar, A. & Can, B. (2016). Fen öğretmen adaylarının bilimsel süreç becerileri ile bilimsel araştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* (42), 47-58.

Barrick, M. R. & Mount, M. K. (1991). The big five personality dimensions and job performance: A meta-analysis. *Personnel Psychology*. 44(1), 1-26.

Bartlett, J.E., Kotrlik, J.W. and Higgins, C.C. (2001) Organizational Research: Determining Appropriate Sample Size in Survey Research. *Information Technology, Learning and Performance Journal*, 19, 43-50.

Başoda, A., Yılmaz, G. ve İpar, M.S. (2023a) Turizm fakültesi öğrencilerinin karar verme tarzları: bölümler arasında bir karşılaştırma. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 7(2), 281-311.

Başoda, Z., Yılmaz, A., & İpar, M. S. (2023b). Kişilik Özelliklerinin Karar Verme Stratejileri Üzerindeki Etkisi: Üniversite Öğrencileri Örneği. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 48(215), 282-300.

Bono, J.E., Boles, T.L., Judge, T.A. & Lauver, K.J. (2002). The role of personality in task and relationship conflict. *Journal of Personality*, 70(3), 1311-1344.

Bruck, C.S. & Allen, T.D. (2003). The relationship between big five personality traits, negative affectivity, type a behavior, and work–family conflict. *Journal of Vocational Behavior*, 63, 457-472.

Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Can, H., Aşan, Ö., & Aydın, E. M. (2006). *Örgütsel davranış.* İstanbul: Arıkan Basım.

Costa Jr, PT, Busch, CM, Zonderman, AB & McCrae, RR (1986). MMPI faktör ölçeklerinin beş faktör kişilik modelinin ölçümleriyle korelasyonları. *Kişilik Değerlendirme Dergisi*, 50 (4), 640-650.

Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). The five-factor model of personality and its relevance to personality disorders. *Journal of Personality Disorders*, 6(4), 343–359.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik.* Pegem Akademi.

Daft, R. L. (2016). *Organization theory and design.* Cengage learning.

Erözkan, A. (2011). Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ve karar stratejileri. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 2011(3), 60-74.

Eser, G. (2022). Karar verme stilleri ve kişilik özellikleri arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *İktisat İşletme ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(2), 146-161.

Furnham, A., & Thorne, J. D. (2013). Personality and decision-making: A study of the impact of the Big Five personality traits on decision-making styles. *Personality and Individual Differences*, 54(1), 34-39.

Gao, F., Fan, J., Xia, J., Soondrum, T., Liu, W. & Du, H. (2021). Decreased sensitivity to risk levels in ventral stratum in major depressive disorder during risky decision-making. *Journal of Affective Disorders*, (282), 187-193.

Gosling S. D., Rentfrow P. J. & Swann W. B. (2003). A very brief measure of the big-five personality domains. *Journal of Research in Personality*. (37), 504-528.

Güngör, S. & Özcan, U. (2022). Karar kuramı ve karar verme. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*. (33), 119-125. https://doi.org/10.31590/ejosat.1035682

Hamilton,K., Shih,S.I. ve Mohammed,S. (2016). The development and validation of the rational and intuitive decision styles scale. *Journal of Personality Assessment*, 98(5), 523-535.

Hodgkinson, G. P., & Healey, M. P. (2011). Psychological foundations of dynamic capabilities: Reflexion and reflection in strategic management. *Strategic Management Journal*, 32(13), 1500-1516.

Holzman, P. S. (2024). *Personality. encyclopedia britannica.* https://www.britannica.com/topic/personality

İme, Y., Kalı Soyer, M. & Keskinoğlu, Ş. M. (2020). Akılcı ve sezgisel karar verme stilleri ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16 (Eğitim ve Toplum Özel Sayısı), 5995-6013. http://doi: 10.26466/opus.720827

Judge, T. A., & Ilies, R. (2002). Relationship of personality to performance motivation: A meta-analytic review. *Journal of Applied Psychology*, 87(4), 797–807.

Kahneman, D. (2011). H*ızlı ve yavaş düşünme.* Farrar, Straus ve Giroux.

Kalı Soyer, M., Keskinoğlu, M. Ş., & İme, Y. (2021). Kişilik Özelliklerinin Karar Verme Stilleri ve Yaratıcı Düşünmeyi Yordama Düzeyleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 22(2), 1828-1863. https://doi.org/10.17679/inuefd.938650

Kaya, F. & Özçim, H. (2020). Davranışsal iktisat, sınırlı rasyonellik ve islam iktisadı ilişkisi. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 1-24.

Kıral, E. (2015). Yönetimde karar ve etik karar verme sorunsalı. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 73-89.

Köklü, N., Büyüköztürk, Ş. & Çokluk, Ö. (2003). *Sosyal bilimler için istatistik.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kramer R.S.S. & Gosling S.D. (2022). What is personality?. *Front Young Minds*. 10:719561. doi: 10.3389/frym.2022.719561

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.

Kurtulmuş, B. E., Katrinli Ş. & Katrinli A. (2019). The influence of personality traits on effective leadership: The role of dopamine, *İşletme Fakültesi Dergisi,* 20(1), 65-93.

Küçükkendirci, H., Şakır, A., Arıkan, A., & Güler, Y. R. (2016). Kamu sağlık kurumları taşra yöneticilerinin karar verme stillerinin belirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19(2), 201-218.

Lezki, Ş. (2016). *Kararın temelleri.* (H. Durucası, Ed.). İşletmelerde karar verme teknikleri (s. 2-25). Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Loo, R. (2000). A psychometric evaluation of the General Decision-Making Style Inventory. *Personality and Individual Differences*, 29(5), 895-905.

Mount, M. K., Barrick, M. R., Scullen, S. M. & Rounds, J. (2005). Higher-order dimensions of the big five personality traits and the big six vocational interest types. *Personnel Psychology*, (58), 447–478.

Mutlu, Ş. Ve Kaya, Z. (2023). Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stilleri ile Üniversite Yaşamına Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 60, 56-70.

Robbins, S., & Coulter, M. (2012). *Management.* Prentice Hall.

Rothmann, S. & Coetzer E. (2003). The big five personality dimensions and job performance. *SA Journal of Industrial Psychology*, 29(1), 68-74.

Saygılı, S., Avcı M., Bayrakdar, N. & Denizer, N. (2018). *Disiplinler arası bir yaklaşımla felsefenin değeri.* Kimlik Yayınları.

Somer, O., Korkmaz M. & Tatar A. (2002). Beş faktör kişilik envanterinin geliştirilmesi-ı: ölçek ve alt ölçeklerin oluşturulması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17 (49), 21-33.

Stevens, C. D. & Ash, R. A. (2001). Selecting employees for fit: Personality and preferred managerial style. *Journal of Managerial Issues*, 13(4), 500-517.

Sudak, M. K. & Zehir C. (2013). Kişilik tipleri, duygusal zeka, iş tatmini ilişkisi üzerine yapılan bir araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi,* 11(22), 141- 165.

Zhao, H., & Seibert, S. E. (2006). The Big Five personality dimensions and entrepreneurial status: A meta-analytic review. *Journal of Applied Psychology*, 91(2), 259-271.